

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ ДОШКІЛЬНОЇ ТА
ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

**ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ
СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: студентка 2 курсу 241М
групи

Спеціальності 012 Дошкільна освіта
Освітньо-професійної (наукової)
програми Дошкільна освіта
Гнідіна Регіна Віталіївна

Керівник: к.пед.н., доцентка Лось О.М.

Рецензентка: доцентка кафедри
психології Казібекова В.Ф.

Херсон – 2021

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 Теоретичний аналіз проблеми гендерної соціалізації в дошкільному віці	7
1.1. Загальна характеристика психічного розвитку дитини дошкільного віку.....	7
1.2. Характеристика гендерної ідентичності в психологічній літературі	13
1.3. Психологічні фактори формування гендерної соціалізації дитини дошкільного віку.....	18
РОЗДІЛ 2 Експериментальне дослідження факторів гендерної соціалізації у дітей дошкільного віку	26
2.1. Характеристика методів дослідження гендерної соціалізації в дошкільному віці.....	26
2.2. Оптимізація гендерного виховання дітей дошкільного віку.....	36
ВИСНОВКИ	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	47
ДОДАТКИ	52
Додаток А Кодекс академічної доброчесності.....	52

ВСТУП

Виховання громадян нового типу передбачає інтегрування гендерного підходу в освітньо-гуманітарний простір. Гендерна демократія можлива за умови виховання дівчаток і хлопчиків на засадах егалітарності, яка передбачає особистісно орієнтований підхід та орієнтацію на партнерство в міжстатевій взаємодії. Відповіддю на вимоги часу є формування гендерних компетенцій у всіх учасників соціокультурної взаємодії (дітей, батьків, педагогів).

Трансформаційні процеси нашої спільноти вимагають глибшого осмислення соціально-психологічних механізмів гендерної соціалізації особистості. Набуття дошкільником гендерної ідентичності є основною передумовою повноцінного формування «Я». Першочерговими цінностями, розвитку внутрішнього світу жінки і чоловіка поступово стають креативність, самодостатність особистості, особистісне зростання тощо. Свобода реалізації особистості досягається шляхом саморозвитку, руйнацією стереотипів. Гендерна соціалізація відбувається за умови належного виховання хлопчиків і дівчаток. Дітей треба виховувати із орієнтацією на партнерство. В дошкільному віці дитина навчається виконанню сімейних ролей та соціальної поведінки.

На початку XXI ст. в світовому суспільстві спостерігаються значні зміни. Кардинально змінюються культурні стереотипи мужності та жіночності. Все це впливає на перебудову в сфері гендерного виховання дитини. Ціннісними орієнтирами сучасної особистості є свобода вибору шляхів самореалізації. Ця вибір відбувається незалежно від статевої належності особистості. Все це вимагає перегляду та коректування основ освіти в питаннях гендерного виховання дітей. Гендерне виховання, гендерна соціалізація тісно пов'язані з культурою спадщиною народу.

У психолого-педагогічній літературі, багато досліджень присвячено вивченню різних напрямків гендерного виховання

дошкільників. Основні педагогічні ідеї гендерного виховання хлопчиків і дівчаток розглядали О. Барановська, В.Бездітних, Л. Коряшина, В. Нишева, О.Кікінежді та ін. Інтелектуально-психічні особливості дітей різної статі вивчали В. Васютинський, Т. Титаренко, Ю. Приходько. Питання соціалізації дошкільників різної статі та міжособистісні відносини у ранньому онтогенезі розглядали Т. Говорун, І. Рогальська-Яблонська, В. Абраменкова, А. Арушанова, О. Кононко, М. Лісіна, Т. Рєпіна та ін.

Розвиток особистості тісно пов'язан з культурою соціуму. Це вимагає переосмислення та повної перебудови стратегій статевого виховання та гендерної соціалізації підростаючого покоління.

Концепції сучасної дошкільної освіти базуються на системі принципів гуманістичності. Принципи турботи, поваги, любові виходять із необхідності ставлення до кожної дитини як до неповторної особистості. Для реалізації цих принципів необхідно забезпечення належних умов.

Завданням виховного процесу є організація умов для гармонійного розвитку дитини. Через виховання дорослі допомагають дитині вийти за межі традиційних гендерних ролей. Вихователі та батьки допомагають засвоїти все краще, які є в ролях чоловічих і жіночих. В процесі гендерної соціалізації багато уваги приділяється розвитку загальнолюдських рис. Важливо пояснити дитині, що такі риси як незалежність і впевненість, сміливість і чуйність, або турботливість і тактовність належать представникам обох статей.

Розуміння дитиною приналежності до своєї статі сприяє запуску механізму ідентифікації. Таке новоутворення як гендерна ідентичність, є особливістю дошкільного віку. Гендерну ідентичність в психологічній літературі розглядають як продукт соціального конструювання.

В період дошкільного дитинства розпочинається етап вторинної статевої ідентифікації. Дитина навчається усвідомленню свого

соціального призначення і відповідної поведінки в суспільстві . В цей період особливої актуальності набуває проблема засвоєння дитиною знань про соціальні особливості буття обох статей.

Все це зумовлює **актуальність** теми «Психологічні фактори формування гендерної соціалізації дитини дошкільного віку».

Мета дослідження: охарактеризувати психологічні фактори формування гендерної соціалізації дошкільника.

Відповідно до поставленої мети визначено основні **завдання** дослідження:

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури охарактеризувати психічний розвиток дитини дошкільного віку.
2. Розкрити сутність гендерної ідентичності в психологічній літературі.
3. Проаналізувати психологічні фактори формування гендерної соціалізації дитини дошкільного віку.
4. Охарактеризувати методи дослідження формування гендерної соціалізації в дошкільному віці.
5. Проаналізувати способи оптимізації засобів гендерної соціалізації у дітей дошкільного віку.

Об'єкт дослідження – соціальний розвиток дитини дошкільного віку.

Предмет дослідження – фактори формування гендерної соціалізації дитини дошкільного віку.

Методи дослідження. Для виконання поставлених завдань використано комплекс теоретичних методів: опрацювання теоретичних джерел із проблеми, опис процесу дослідження та узагальнення отриманої інформації, на основі яких здійснювалися вивчення та аналіз закордонних і вітчизняних праць з проблеми гендерного розвитку дітей дошкільного віку, що і дало змогу виявити сукупність концептуальних

поглядів, покладених в основу дослідження.

Теоретичне значення роботи полягає у теоретичному поглибленні змісту психологічних факторів гендерної соціалізації у дітей дошкільного віку. В обґрунтуванні дослідження закономірностей формування і розвитку гендерної самоідентифікації в дошкільному віці.

Практичне значення роботи визначається виявленням детермінант напрямів та стратегій щодо гендерної соціалізації у дітей дошкільного віку

Апробація. Головне положення та результати дослідження доповідались і обговорювалися на засіданні кафедри педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти.

Основні положення, висновки, результати дослідження висвітлено у доповіді «Формування гендерної ідентичності у дітей дошкільного віку», що вийшла з друку 2021 року в збірці наукових праць студентського наукового об'єднання «Актуальні проблеми дошкільної освіти» ХДУ.

Структура й обсяг дипломної роботи. Дипломна робота складається із вступу, двох розділів, висновку, списку використаних літературних джерел із 43 найменування. Загальний обсяг роботи 56 сторінки (основна частина – 40.)

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ В ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

1.1. Загальна характеристика психічного розвитку дитини дошкільного віку.

Соціалізація в дошкільному віці відбувається під час взаємодії дитини з її соціальним оточенням. Вся система соціальних зв'язків є підґрунтям для засвоєння дошкільником суспільного досвіду. В дошкільному віці конструюється образ соціального світу. Соціальний розвиток особистості – це взаємопов'язаний процес соціалізації. З одного боку, він містить засвоєння соціокультурного досвіду. Він відбувається учезез засвоєння правил, норм, способів поведінки, еталонів поведінки людей у соціумі. З іншого – розвиває індивідуальне «Я» дитини. Індивідуальність надає певної здатності гармонійно й ефективно адаптуватися до динамічних умов соціального середовища. Засвоєння соціального досвіду передбачає залучення дошкільника до соціальної дійсності. Життєвий та соціальний досвід особистості охоплює певні пізнавально-практичні надбання, які дитина самостійно набуває в різних життєвих ситуаціях – Б- [4].

Соціальна ситуація розвитку – джерело всіх динамічних змін особистості дошкільника. Вона визначає ті форми і той шлях, за якими дитина набуває нових властивостей особистості, коли соціальне стає індивідуальним. У своїх роботах Л. С. Виготський наголошував, що виниклі новоутворення в свідомості дитини призводять до зміни особистості. Це має істотний вплив на подальший розвиток дитини. Суть і головний зміст вікових криз – це перебудова соціальної ситуації розвитку під впливом новоутворень, що виникли в свідомості дитини [ ]. Процес психічного розвитку полягає у виникненні новоутворень, що

виникають до кінця кожного вікового періоду. Вони є результатом розвитку, що відбувається в цей період. []

Набуття дошкільником соціального досвіду здійснюється через його діяльність, яка спрямована на орієнтування в ситуації . Пристосовуючись до оточуючого середовища, дошкільник засвоює нові форми поведінки, усвідомлює власне «Я» [5].

Соціалізація особистості в дошкільному дитинстві є процесом становлення особистості у взаємодії із соціальним світом . Поступово опановуючи систему соціальних зв'язків, дитина активно засвоює соціокультурний досвід через суб'єктивне пізнання суспільного довкілля. Дитина конструює образ соціального світу.

Домінуючою потребою дошкільника є прагнення бути повноправним членом суспільства. Дитина прагне почувати себе на рівні з дорослими. Але реально включитися у доросле життя вона не може через свої обмежені можливості. Дитина є членом суспільства, поза суспільством вона жити не може. Основна потреба – жити разом з оточуючими людьми []. Але слід враховувати, що життя дитини проходить в умовах не прямого, а опосередкованого, зв'язку зі світом. Суперечність соціальної ситуації розвитку дошкільника полягає в розриві між прагненням бути як дорослий і неможливістю реалізувати це прагнення. Єдиною доступною формою діяльності, яка дає змогу подолати цю суперечність, є сюжетно-рольова гра. В сюжетно-рольовій грі дошкільник виконує роль дорослого як носія певних суспільних функцій. Через гру дитина навчається будувати стосунки з іншими дорослими, безпосередньо не присутніми. Рольова гра є провідною діяльністю дітей дошкільного віку . І вона спрямована на орієнтування дитини у предметній і соціальній дійсності . Рольова гра, як провідний вид діяльності дошкільника, дає змогу дитині вступити у взаємодію з недоступними їй у реальній практиці сторонами життя [].

Гра є особливою формою життя дитини в суспільстві. Вона являє собою діяльність, у якій діти виконують ролі дорослих. Через гру дитина відтворює в ігровому середовищі життя дорослих та відносини між ними. Гра соціальна за своїм походженням та змістом. Це історичне утворення, що тісно пов'язано із розвитком суспільства і його культурою. Через гру дошкільники задовольняють свої потреби в спілкуванні з дорослими, у суспільному житті з ними.

В ранньому дитинстві центральним моментом дитячої гри є предметна діяльність і способи дій із предметами. У грі дитини дошкільного віку головною є людина її і стосунки з іншими людьми. Гра дошкільника набуває рольової форми. Через гру дитина навчається, тому сюжетно-рольова гра існує тільки в соціальному середовищі. Форми ігрової діяльності засвоюються дітьми через пряме або опосередковане керівництво дорослих. Рольова гра є соціально обумовленою діяльністю. Сюжети своїх ігор дитина запозичає із суспільства, в якому живе. [1, с. 90–120].

Дошкільний вік характеризується новою соціальною ситуацією розвитку. В цей період значно розширюються сфера взаємодії та коло спілкування дитини. Дошкільники набувають здатності спілкуватися не тільки про предмети, які сприймає безпосередньо. Вони також спілкуються про предмети, які відсутні у конкретній ситуації взаємодії. Зміст спілкування виходить за межі сприйнятої ситуації, тобто стає позаситуативним [].

Соціальна ситуація розвитку дитини в дошкільному віці визначається активізацією спілкування дитини з дорослими й однолітками. Спілкування з дорослими розгортається на основі значної самостійності дошкільника, розширення його пізнання оточуючої дійсності. Доросли є джерелом надання дитині значної кількості інформації. Таке спілкування дитини з дорослим має назву пізнавального спілкування. Водночас дошкільному віці виникає й

супутня форма спілкування – особистісна. Особистісне спілкування характеризується тим, що дитина намагається обговорювати з дорослими поведінку і вчинки інших людей. Через таке спілкування дитина намагається з'ясувати для себе вірні або неправильні ці ситуації та вчинки.

Взаємини дошкільника з дорослим набувають пізнавально-наслідувального змісту але наслідування в старшому дошкільному віці стає свідомим і вибіркоким [1].

У соціальній ситуації розвитку дитини дошкільного віку все більшу роль починають відігравати однолітки. Спілкування і взаємини з ними є не менш значущими, ніж взаємини з дорослими. Інтерес до взаємодії з іншими дітьми виникає в зв'язку з розширенням сфери соціалізації дошкільника.

При взаємодії дошкільнят з однолітками з'являються перші нестійкі, угруповання. Спілкування дошкільника з ровесниками має наступні психологічні надбання: формування навичок соціальної взаємодії; удосконалення здатності підтримувати розмову та ділитись інформацією.

В ігровій діяльності дитина набуває комунікативної гнучкості шляхом вироблення правил та їх виконання в ході гри. При активному спілкуванні дитини з однолітками формується самооцінка, розвиваються моральні якості, здатність до турботи, емпатія тощо [8, с. 129–132].

1.2. Характеристика гендерної ідентичності в психологічній літературі

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується суттєвими змінами У системі гендерних відносин, внаслідок чого, відкриваються можливості для їх оптимізації, А також виникає ризик порушень формування гендерної ідентичності У підростаючого покоління. У дошкільному віці віде інтенсивний процес становлення самосвідомості

дитини. Важливим компонентом цього процесу є усвідомлення себе дитини як представника певної статі. Стать – це перша категорія, яку пізнає дитина. Проблема статево-рольової соціалізації включає в себе питання формування статі дитини. Статевих відмінностей і статеворольової поведінки. Це одна з найважливіших і актуальних проблем психолого-педагогічної науки. Без її вирішення неможливо розробити методи диференційованого підходу до виховання дітей різної статі з метою формування у них основ таких якостей, як мужність і жіночність, необхідних для успішного виконання у майбутньому своїх функцій у сім'ї.

Питання гендерної ідентифікації та диференціації, стосунків між особистостями однією та протилежною статей, формування гендерної поведінки привертало увагу багатьох науковців. Однак, наприклад, пов'язаний із вивченням відхилень у гендерній поведінці дошкільників та їх корекції не знайшов у науці достатнього висвітлення.

Ви психолого-педагогічної літературі виділяють первинну та вторинну гендерну соціалізацію. Первинну соціалізацію визначають як сферу між особистісних відносин. Авторитет гендерну соціалізацію визначають як сферу соціальних відносин дитини. І та сама особа може бути агентом як первинної, так і вторинної соціалізації. Агентами первинної соціалізації є найближче оточення дитини а саме батьки сибірний близькі та далекі родичі та вчителі. Агенти вторинно соціалізації це представники адміністрація дошкільного навчального закладу працівники держави та інші. Слід пам'ятати що сім'я та дошкільний навчальний заклад, як соціальні інститути, виконують специфічні виховні функції, Але вони не можуть замінити один одного І мають взаємодіяти задля повноцінного розвитку дитини дошкільника. Все це є важливою умовою задля засвоєння дитиною соціального досвіду поведінки. Особливою значущістю це набуває в умовах різностатевого колективу дітей.

Головним форматом соціальних і культурних цінностей є сім'я. Батьки впливають на формування особистості дитини завдяки власному прикладу. Завдяки природності саме сімейне виховання та поведінка батьків мають вирішальну роль у гендерній соціалізації дитини.

Взагалі соціалізація дитини в сім'ї відбувається завдяки цілеспрямованого процесу виховання і соціального навчання. Ця соціалізація забезпечує формування правильної статевої ідентифікації дитини та гетеросексуальної установки. Виховання жіночності і мужності, формування досвіду відносин між чоловіками і жінками та підготовку до виконання подружніх ролей формується безпосередньо в родині. Батьки є найпершими та найважливішими агентами процесу гендерної соціалізації дитини. Гармонійний гендерний розвиток особистості у родині відбувається за сприяння батьки. Вони допомагають дитині зрозуміти та структурувати світ. Визначають можливої прийнятної та неприпустимої гендерної поведінки, спрямовуючи гендерне виховання своїми заборонами та дозволами. Слід враховувати батькам, що перед ними на різних етапах гендерного розвитку їх дитини стоять різні завдання.

Одним з механізмів формування гендерної ідентичності є ідентифікація. В літературі виділяють три види ідентифікації : особистісна, рольова та соціальна. Особистісна ідентифікація полягає у розмежованій ідентифікації з особистістю взагалі , особливостями поведінки, цінностями і поглядами інших. Для дітей дошкільного віку характерна особистісна ідентифікація , оскільки дитина виростає в емоційній близькості з людиною, яка знаходиться поруч. Рольова ідентичність, тісно пов'язана з поняттям самості. Вона значно об'ємніше аніж соціальна ідентичність. Соціальна ідентичність формується у груповій взаємодії дошкільника з однолітками, тобто соціальна ідентичність лежить в основі більшості групових процесів. У спільних діях з однолітками дошкільники не тільки навчається правильно

оцінювати власні можливості в своїй статі, але і формує ціннісне ставлення до представників протилежної статі. Дошкільний вік сприятливий для розвитку особистісної спрямованості, формуванні навичок гендерної культури та взаємин в соціальному просторі.

Гендерна ідентичність розглядається як психологічний рівень функціонування гендеру і прирівнюється до статево рольової ідентичності. Вона є важливим особистісним утворенням у структурі статевої самосвідомості. Гендерна ідентичність засвоюються особистістю при розумінні своєї статевої приналежності і її прийнятті, або неприйнятті.

В психологічній літературі гендерна ідентичність розглядається у взаємозв'язку з гендерними уявленнями. Гендерні уявлення активно формуються саме у дошкільному віці. Це первинні знання, які є основою гендерної ідентичності. Гендерні уявлення відображають узагальнений образ маскулінності, фемінінності, андрогінності, які засвоюються в процесі гендерної соціалізації дошкільників. Завдяки сформованим гендерним уявленням особистість дошкільника набуває індивідуального гендерного досвіду. Гендерні уявлення засвоюються на когнітивному рівні. Через ігрову діяльність уявлення гендеру формуються у вигляді схем, психологічних утворень, які будуть орієнтирами для дошкільника у світі двостатевих речей. Гендерні уявлення дитини формуються під впливом гендерних стереотипів та установок. Ці стереотипи, установки та загальні знання є культурним надбанням кожного конкретного суспільства, нації, народу тощо.

Формування гендерних уявлень у дітей дошкільного віку відбувається в декілька послідовні етапи. Когнітивний – дошкільник діє; емотивний – переживає; когнітивний – знає. На початковому етапі дитина наслідує модель рольової поведінки батьків. Дитина відтворює ту форму поведінки, який спостерігає в сім'ї. Наступним кроком становлення гендерних уявлень є формування ставлення до власної

гендерної ролі. Це ставлення дитині до самої себе ґрунтується на емоційному зв'язку з батьками. На цьому етапі дуже важливо щоб між дитиною і батьками був потужний позитивний емоційний зв'язок. Тоді дитина гармонійно і адекватно сприйматиме власну статеву належність. На наступному етапі формування гендерних уявлень у дошкільників формуються гендерні знання. Дитина вже володіє інформацією про особливості, якими визначається певна стать, та розуміє статеву незворотність.

Отже, визначальним періодом формування гендерної ідентичності є дошкільний вік. Механізм ідентифікації має важливе значення у формуванні гендерних уявлень дошкільників. Коли дитина наслідує рольову модель батька чи матері, у неї виникає ставлення, а згодом формуються знання про маскулінну та фемінінну поведінку тощо.

1.3. Психологічні фактори формування гендерної соціалізації дитини дошкільного віку

Демократичні процеси в Україні вимагають вироблення нових освітніх вимог до дошкільної освіти як першої ланки гендерної соціалізації особистості, що пов'язано передусім з необхідністю забезпечення рівного доступу обох статей до різних сфер життєвої діяльності. Проблему гендерного виховання відображено в нормативно-правових документах України: Конституції України, Законах України: «Про освіту», «Про забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків та жінок», «Про дошкільну освіту», «Національній доктрині розвитку освіти», «Базовому компоненті дошкільної освіти». Зміни, що відбуваються сьогодні в сучасній сім'ї, змінюють еталони гендерної поведінки. Вони змінюють ролі та статус взаємодії між чоловіками і жінками.

Гендерна соціалізація здійснюється у певній послідовності. Дитина поступово усвідомлює свою приналежність до певної статі.

Гендерна соціалізація є результатом засвоєння , активного відтворення індивідом соціального досвіду. Вона може відбуватися як стихійно, так і ціле- спрямовано через організоване виховання.

Розуміння дитиною своєї статевої належності сприяє запуску механізму її ідентифікації з представниками своєї статі. В дошкільному віці формується таке новоутворення, як гендерна ідентичність,. Вона характеризує людину з погляду її належності до чоловічої чи жіночої групи.

Стать є найпершою категорією, в якій дитина усвідомлює своє «Я». Первинна статева ідентифікація відбувається у дитини в півтора роки. Дитина вже знає, хто вона – хлопчик чи дівчинка. Від півтора до трьох років дитина навчається правильно відносити себе до тої чи іншої статі. Але розуміння статевих відмінностей у дитини ще обмежено.

У три роки дитина відносить себе до чоловічої або жіночої статі. Але пояснюючи свою статеву приналежність, діти трьох років переважно посилаються на затвердження своїх батьків. Дитина чотирьох років, визначаючи гендерну приналежність, вказують на особливості зовнішнього вигляду зачіска, одяг тощо. Діти цього віку починають звертати увагу на традиційні види діяльності чоловіків і жінок у сім'ї. Молодши дошкільнята ще не усвідомлюють сталість і незмінність статевої приналежності. В цьому віці дитина вважає, що стать може змінитися за бажанням, або з віком.

Після чотирьох років завершується становлення статевої самосвідомості. Дитиною освоюється стереотип статевої поведінки. Формуються гендерні уявлення, ціннісні орієнтації хлопчиків та дівчаток.

За віковими нормами діти 4–5 років називають дві-три ознаки, за якими розрізняються хлопчики і дівчатка. Ці відмінності стосуються зовнішнього виду.

В середньому дошкільному віці розпочинається етап вторинної статевої ідентифікації. Дошкільник усвідомлює своє соціальне призначення, навчається відповідної поведінки в сім'ї та суспільстві. Відбувається засвоєння дитиною знань про соціальні особливості буття статей. Дитина розуміє, що чоловіки і жінки різняться між собою як за біологічними ознаками, так й за особливостями виконання ролей у суспільстві. Перед батьками та педагогами стоїть завдання допомогти дитині в усвідомленні та прийнятті своєї статевої належності. Важлива допомога в опануванні й реалізації відповідних її статі соціальних ролей. Усе це стимулює всебічний розвиток особистості, сприяє максимальній її реалізації у сім'ї та суспільстві. (Поніманська, 2015: 293).

В старшому дошкільному віці є формується гендерноа ідентичність. Діти 5–6 років усвідомлюють, що їх стать постійна і незмінна. Це називається гендерною константністю. Старші дошкільники не тільки правильно відповідають на питання ким вони будуть, коли виростуть, але і аргументують свою відповідь.

Наприкінці шостого року життя дитина оволодіває статевою роллю. В неї формується система статевої ідентичності. Більшість старших дошкільників позитивно ставляться до своєї статевої приналежності. У шість років дитина збільшує кількість ознак, за якими вона ідентифікує ту чи іншу стать. Діти 5–7 років надають перевагу власній статі перед іншою. У старшому дошкільному віці виявляється деякий «статевий суб'єктивізм», коли своя стать вважається престижнішою, ніж інша (Каган, 2000: 63).

Є декілька причин, які сприяють виникненню інтересу до представників своєї статі у дошкільників. Хлопчики частіше надають перевагу грі-метушні, вони схильні до суперництва та змагання. Ігри дівчаток не такі динамічні, тож вони, як правило, нецікаві для хлопчиків. Одночасно у старшому дошкільному віці виникають міжстатеві симпатії, виявляється вибірковість у спілкуванні з представниками

протилежної статі. В старшому дошкільному віці складаються певні гендерні уявлення про види діяльності дорослих чоловіків і жінок.

На становлення гендерної соціалізації впливають як біологічні, так і соціальні чинники. Несприятлива ситуація може привести до виникнення різних порушень у становленні гендерної ідентичності. У дитини п'яти років можна визначити відхилення у статевій ідентифікації. виділяють деякі ознаки, за якими можна виявити наявність проблем у становленні статевої ідентичності. Наприклад, яскраво виражене прагнення не тільки комунікувати з представниками протилежної статі. Але і наслідувати їх у всьому. Або прагнення змінити зовнішність і одяг за стандартами «іншої статі». Незадоволеність своєю соціальною роллю і відповідною статі поведінкою. (Сапогова, 1996: 265).

Послідовність і зміст етапів гендерної соціалізації однакові для дітей різної статі. Але водночас існує певна специфіка гендерної соціалізації хлопчиків і дівчаток. Багато в чому специфіка статеворольової соціалізації визначається особливостями чоловічої та жіночої ролі. Ці ролі є об'єктами для ідентифікації і наслідування.

Отже, дошкільний вік є важливим періодом становлення гендерної ідентичності. У старшому дошкільному віці закладається система гендерної ідентичності та соціалізації. Гендерна соціалізація дошкільників – це навчання моральних вимог, норм, правил поведінки. Зразки поведінки діти переймають від дорослих шляхом наслідування. Завдання дорослих прищеплювати підростаючій особистості відповідні до її статі способи поведінки. Це завдання вирішується через елементарну гендерну освіту і здійснюється через гендерне виховання.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФАКТОРІВ ГЕНДЕРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Характеристика методів дослідження гендерної соціалізації в дошкільному віці.

Гендерна соціалізація відображає систему знань особистості дитини про себе як представника певної статі . Через гендерну соціалізацію дитиною засвоюються уявлення про чоловічі та жіночі ролі. Завдяки сформованим гендерним уявленням особистість набуває індивідуального гендерного досвіду . Це проявляється в поведінці та емоційних виявах особистості . В процесі гендерної соціалізації дитиною засвоюються гендерні ролі . В дошкільному віці відбувається диференціація гендерних ролей . Діти не лише вибирають різні іграшки, але й по -різному в них граються . Для хлопчиків здебільше це рухова активність , енергійна зміна діяльності; для дівчаток – це спокійне спілкування . У дошкільний період з 'являється ще один інститут гендерної соціалізації – дошкільний навчальний заклад. Цей факт дозволяє розширити та вдосконалити процес диференціації гендерних ролей.

Дошкільний період є сенситивним для формування гендерних уявлень . Дошкільники інтенсивно засвоюють моделі статево-рольової поведінки . В цей період формується гендерна самосвідомість, відбувається первинна, і частково і вторинна ідентифікація. Формування гендерних уявлень здійснюється у процесі соціалізації за допомогою механізмів : ідентифікації, імітації та наслідування.

Дослідження проводилось на базі з вересня 2020 року по вересень 2021 року.

В своєму дослідженні ми застосовували методику Н.Л. Белопольської «Статевікова ідентифікація» та *Напівстандартизоване інтерв'ю В.Є. Кагана «Вивчення гендерних установок у дітей»*.

Методика Н.Л. Белопольської «Статевікова ідентифікація»

Мета: дослідження рівня сформованості тих аспектів самосвідомості, які пов'язані з ідентифікацією статі і віку дитини.

Матеріал: використовуються два набори карток, на яких персонажі чоловічої і жіночої статі зображені в різних періоди життя: від дитинства до похилого віку. Зовнішність зображеного персонажа демонструє типові риси, відповідні рівні фази життя і відповідно статевої ролі: дитинству, дошкільному віку, шкільному віку, юності, зрілості, старості.

Дослідження проводиться в два етапи.

Завданням першого етапу є оцінка можливостей дитини ідентифікувати свій справжній, минулий і майбутній статевої статус на представленому їй образотворчому матеріалі. Перевіряється здатність до адекватної ідентифікації майбутнього життєвого шляху.

Процедура. Перед дитиною на столі У довільному порядку розкладається 12 малюнків. Пропонується показати, як образу відповідальні В її уявлення про себе тепер: «подивись на всі ці малюнки. Як ти думаєш, якою ти є зараз?». Якщо дитина зробила адекватний вибір картинки, можна вважати, що вона правильно ідентифікує себе з відповідною статтю і віком. У тих випадках, коли вона взагалі не може ідентифікувати себе з яким-небудь персонажем на картинках: «Мене тут немає», експеримент недоцільно проводити далі, оскільки навіть ідентифікація за теперішнім образом у дитини не сформована (Таб. 2.1).

Після того, як дитина вибрала першу картинку, мені дається додаткова інструкція, показати якою вона була раніше: «Добре, зараз ти така, а якою ти була раніше?» Вибрану картку розташовують перед тією, що була вибрана першою так, щоб вийшов початок вікової

послідовності. Потім просять показати, якою вона буде у майбутньому. Всі картки викладаються самою дитиною у вигляді послідовності.

Таб.2.1

Бланк протоколу «Сатевовікова ідентифікація дитини»

ПІБ дитини	1	2	3	4	5	6
	Немовля	Дитина дошкільного віку	Учень/учениця	хлопець/дівчина	Чоловік/жінка	Людина похилого віку (бабуся/дідуся)

Якщо дитина правильно склала послідовність для своєї статі, її просять розкласти персонажів протилежної статі (Таб. 2.2).

Таб. 2.2

Ідентифікація дитини зі своїм сьогоднішнім, минулим і майбутнім статевовіковим статусом.

ПІБ дитини	1	2	3	4	5	6	Обґрунтування дитиною вибору

На другому етапі порівнюються уявлення дитини про Я-теперішнє, Я-привабливе і Я-непривабливе.

Процедура. На столі лежать картки обидвох статей у віковій послідовності. Дитину просять показати, який образ послідовності здається їй найпривабливішим. «Ще раз подивився уважно на ці картки і покажи, якою би ти хотіла/хотів бути». Потім: «Покажи, якою би ти ні за що не хотіла хотів бути?».

Зверніть увагу на зміст висловлювань дитини:

1) Якою мірою вони орієнтовані на адекватний віку та статі сімейні та соціальної ролі.

2) Якою мірою в них виражена традиційна та особистісна гендерна орієнтація? Наприклад, чи важливим для дівчаток є зовнішній вигляд, краса, врода, чи бояться вони зморщок, які характерні для людей похилого віку.

3) Аналогічні критерії можуть бути в аналізі відповідей хлопчиків (Таб.2.3).

Реєстрація. Використовуються бланки, в яких розміщені позиції правильної послідовності, під якою, вказуються вибір дитини. Також зарезервовані позиції для відмітки позитивної і негативної переваги. Вибір ідентичного персонажу позначається «+» В колі, решта «-» пропущені позиції, а при пропущеній послідовності вказуються в номери вибраних карток.

Таб.2.3

Уявлення про Я-привабливе і Я-непривабливе

ПІБ дитини, вік	Привабливий образ	Непривабливий образ	Обґрунтування дитиною вибору

Аналіз результатів виконання методики «статевікова ідентифікація» спрямований на виявлення вікових, індивідуально-особистісних і патологічних особливостей дітей. Враховуються можливості дитини її ідентифікації себе за узагальненим і статевим віковими образами, до визначення себе та статевікових ролей у минулому, теперішньому і майбутньому, побудови певної послідовності образів. Отримані при цьому дані несуть інформацію про ступінь сформованості егоїдентичності дитини і генералізують це знання на інших людей на власний життєвий шлях. На вибір дитини у побудові статевікової послідовності як привабливих, так її непривабливих образів, впливає соціальна ситуація розвитку дитини та її

особистісний досвід. Адекватність або не адекватність цих переваг, аргументація, що проводиться дітьми для пояснення свого вибору, допомагають виявити приховані емоційно-афективні комплекси дитини, особливості самосвідомості і мотиви її поведінки.

На першому етапі нашого дослідження всі діти надали вірну відповідь. Дошкільники правильно ідентифікували себе з відповідною статтю і віком. За отриманими результатами на цьому етапі ми можемо стверджувати, що у дітей експериментальної групи сформована ідентифікація за теперішнім часом.

Другим кроком нашого дослідження було виявлення рівня ідентифікація дитини зі своїм сьогоденням, минулим і майбутнім статево-віковим статусом. За кожен вірну відповідь ми зараховували 1 бал. Таким чином, найбільша кількість балів, яку можна набрати – це 6 балів, що відповідає високому рівню ідентифікації дитини зі своїм сьогоденням, минулим і майбутнім статево-віковим статусом. Якщо дитина має від трьох до чотирьох балів – це вказує на середній рівень сформованості ідентифікація дитини зі своїм сьогоденням, минулим і майбутнім статево-віковим статусом. І, відповідно, якщо дитина за своїми відповідями отримала від нуля до двох балів, це вказує на низький рівень сформованості ідентифікації дитини зі своїм сьогоденням, минулим і майбутнім статево-віковим статусом. Отримані результати відображено у Таб. 2.4.

Специфіка гендерної ідентифікації у дошкільників полягає у засвоєнні запропонованих дорослих формами діяльності та накопиченні власного досвіду особистісних переживання і формування цінностей. Наслідування дошкільником поведінки дорослого своєї статі є основним шляхом інтеріоризації дитиною гендерних ролей. Орієнтація дитини на стереотипизовану модель чоловічої і жіночої поведінки дає дитині змогу побудувати лінію поведінки відповідно власної статі. Набуття дитиною статево-рольової ідентичності означає репрезентацію дитиною фемінних

та маскулінних якостей на рівні усвідомлення себе суб'єктом статевоповідної поведінки.

Рівень сформованості ідентифікації дитини зі своїм сьогоднішнім, минулим і майбутнім статевовіковим статусом.

Група	Всього	Низький		Середній		Високий	
		Кількість	Відсоток	Кількість	Відсоток	Кількість	Відсоток
Експериментальна група	15	3	20 %	6	40 %	6	40 %
Контрольна група	12	2	10 %	6	50 %	4	33 %

Така гендерна ідентифікація виникає під впливом традиційних гендерних установок, які запропоновані значущими дорослими. Рівень розвитку гендерної ідентифікації дошкільників залежить від особливостей гендерної соціалізації, від здатності розвитку рефлексії у дошкільника, а також від рівня професійної підготовленості батьків дитини та вихователі дошкільних закладів. Також до джерел впливу на гендерні уявлення дошкільника належать не тільки батьківська сім'я, а і зміст книг, забав, іграшок, ігор тощо. Соціальне оточення більшою мірою впливає на гендерну соціалізацію дитини ніж цінності, декларовані батьками та вихователями.

Для уточнення результатів щодо рівня гендерних уявлень у дошкільників, а також для визначення рівня їх сформованості ми використали інтерв'ю В. Кагана «Вивчення гендерних установок у дітей». За допомогою цієї методики вивчаються особливості уявлень дітей про статеві ролі, про себе як представника певної статі і своєї ролі в теперішньому та майбутньому. Отримані результати наведені у Таб. 2.5.

Мета: вивчення статеворольових установок у дітей, усвідомлення незворотності статі, виявлення рівня сформованості образу «Я-хлопчик» або «Я-дівчинка». Опитування проводиться індивідуально.

За результатами нами були виділені рівні сформованості образу «Я-хлопчик» або «Я-дівчинка»: високий, середній і низький.

За результатами впровадження анкети для виявлення статевої ідентифікації були отримані наступні результати. В експериментальній групі 20 % дошкільників назвали лише по 1-2 статевої характеристики (низький рівень). При відповідях використовували прості речення, детально не пояснюючи те, про що говорили, не були емоційні. Можливо, що труднощі полягали в недостатності словникового запасу. 70 % дітей назвали по 4-5 характеристик (середній рівень). В якості основних критеріїв, які притаманні поведінці дівчат, діти називали: «бути гарною», «красивою», «слухняною». Хлопчик повинен бути «гарним», «не відбирати іграшки», «слухатися батьків», «не повинен ображати дівчат». Звертає увагу той факт, що діти в якості моделі для наслідування відзначали наявність загальнолюдських якостей.

Таб. 2.5

Рівень сформованості образу «Я-хлопчик» або «Я-дівчинка».

Група	Всього	Високий		Середній		Низький	
		Кількість	Відсоток	Кількість	Відсоток	Кількість	Відсоток
Експериментальна група	15	1	10 %	11	70 %	3	20 %
Контрольна група	12	2	10 %	7	60 %	3	30 %

У 10% дітей відзначений високий рівень розвитку уявлень про статеві ролі. У дітей сформовано поняття про себе як представника певної статі. Вони розуміють свою статеву роль у теперішньому та майбутньому. Ці діти мають знання про те, як ведуть себе хлопчики і дівчатка, і називають їх відмінні ознаки (більше 7). У дітей з високим рівнем сформованості уявлень про статеві ролі, про себе, як представника певної статі, характерне усвідомлення уявлень про константність статі, її незворотність.

Якщо порівняти результати констатуючого експерименту, ми бачимо, що показники як експериментальної, так і контрольної групи

істотно не відрізняються. У відсотковому відношенні рівні сформованості образу «Я-хлопчик» або «Я-дівчинка» як у контрольній, так і у експериментальній групі практично не мають різниці (див. Рис. 2.1).

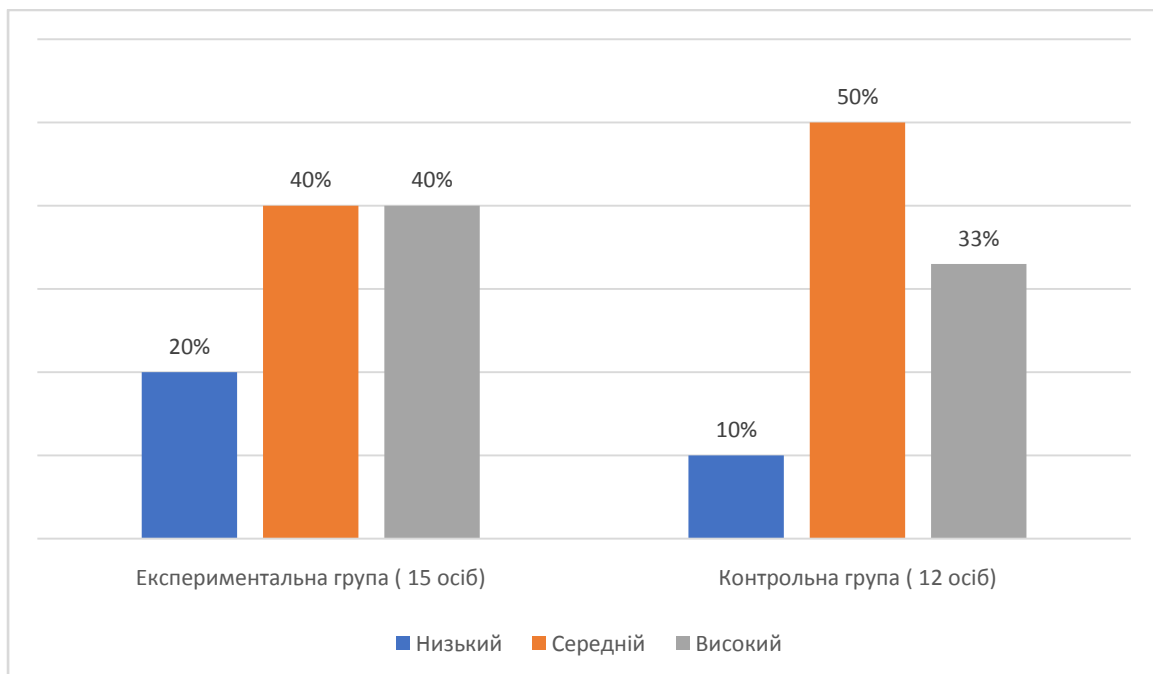
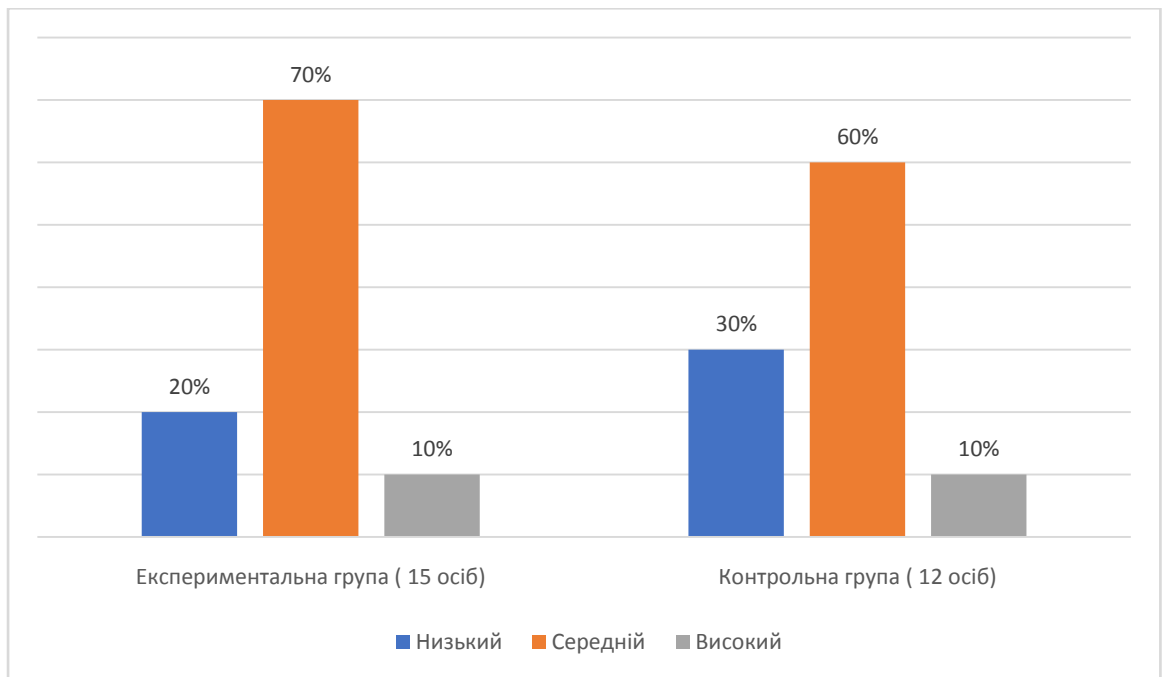

Рис. 2.1 Рівень сформованості ідентифікації дитини зі своїм сьогодишнім минулим та майбутнім статевовіковим статусом

Таке саме співвідношення за відсотками показників рівня сформованості ідентифікації дитини зі своїм сьогодишнім, минулим і майбутнім статевовіковим статусом у експериментальній групі та контрольній (див. Рис. 2.2).

Взагалі показники констатувального експерименту по обом методикам вказують, що в групах дошкільників, в середньому, невисокі показники сформованості складових гендерної соціалізації. Вважаємо за доцільне провести ряд психолого-педагогічних заходів в експериментальній групі з метою підвищення показників гендерної соціалізації дошкільників.

Рис. 2.2 Рівень сформованості образу «Я-хлопчик» або «Я-дівчинка».

2.2. Оптимізація гендерного виховання дітей дошкільного віку.

Метою оптимізації процесу гендерної соціалізації дошкільників є формування у дитини адекватного сприйняття себе як представника певної статі. Наша робота передбачає вирішення наступних завдань:

- формування у дитини дошкільного віку сприйняття себе як представника певної статі;
- виховання поваги до представників іншої статі;
- формування відповідальності в процесі комунікації з представниками своєї та іншої статей.

В своїй роботі ми керувалися принципами активності, реалістичності та неперервності. Для доступності матеріалу для дошкільників ми використовували різні реальні ситуації, які виникають в житті дитини. Також ми враховували, що сам процес гендерної соціалізації повинен зберігати послідовність та наступність. Важливо

пам'ятати, що для досягнення більш ефективного результату слід сформувати високу довіру дитини до вихователя.

Робота з гендерної соціалізації дитини має охоплювати всі сфери життя дошкільника. Це основна умова для гармонійного та повноцінного розвитку хлопчиків та дівчат, їхньої статевої культури. Для формування у дошкільників адекватних уявлень про жіночність та мужність, про поведінку чоловіків та жінок у суспільстві, про відносини між чоловіками та жінками варто використовувати художні твори, усну народну творчість.

В реалії діти дошкільного віку розвиваються в полі усталених гендерних стереотипів, що транслуються не тільки в колі сім'ї та найближчому оточенні. Також зміст книжок, розважальна сфера (кінофільми, музичні фільми, телевізійна реклама, відеофільми тощо) мають великий вплив на гендерну соціалізацію дошкільників. Вся соціальна реальність, що оточує дитину, розподілена на «світ жінок та чоловіків. Дуже важливо адекватно формувати норми «правильної» чоловічої і жіночої поведінки у дошкільників [23].

Нашу роботу ми реалізували, використовуючи такі методи, як педагогічне проектування, метод проблемних ситуацій (мета – формування уявлень дітей про зовнішні і фізіологічні відмінності чоловіків / жінок). Також активно використовували сюжетно-рольові ігри, для формування соціальних сценаріїв поведінки дитини в майбутньому. Важливу роль в формуванні гендерної соціалізації має театралізована ігрова діяльність дітей. Вона надає дітям можливість проживати типові соціальні ролі в ігровій формі. Також важливого значення для розвитку гендерної ідентифікації дітей дошкільного віку має пізнавально-розвивальна діяльність. До такої діяльності відносять читання творів різних жанрів. Через аналіз творів художньої літератури (казоки, байки, легенди тощо) дошкільники пізнають культурну спадщину свого народу.

Основною мету гендерного виховання дітей дошкільного віку є створення системи що сприяє формуванню вільної від статево -рольових стереотипів свідомості. Також важливо сформувати у дитини здатність відповідально будувати свої взаємини в соціумі.

Протягом навчального року ми проводили активну роботу, спрямовану на підвищення рівня гендерної соціалізації у дошкільників старшої групи (контрольна група). Робота проводилась в декількох напрямках: організація розвивального середовища для дошкільників, проведення тематичних занять з дітьми «Що найбільше люблять хлопчики, а що дівчата?»; «Будемо знайомі»; «Що таке рівність?»; «Які доручення виконують вдома хлопчики та дівчата?»; «Бути мамою і татом, то є головна професія людини» та ін. такі тематичні заняття проводилися раз у тиждень в групі.

Водночас протягом цього періоду організовували сюжетно-рольові ігри, в яких діти могли грати роль різних професій, або роль батька чи матері. Після такої ігрової діяльності з дітьми проводили опитування, про що вони дізналися, коли виконували ту чи іншу роль? Які професії вважаються жіночими, а які чоловічими? Чому? Та ін.

Ми враховували роль сім'ї у процесі гендерної соціалізації дитини. Адже свій світогляд щодо своєї статі, соціальних норм поведінки та ін. дитина набуває, перш за все, в колі своєї сім'ї. Тому раз на місяць ми проводили консультативні зустрічі з батьками на теми «Гендерні стереотипи і сім'я», «Основи психологічного благополуччя дитини», «Як розмовляти з дитиною про її стать», «Основи гігієнічного догляду за дитиною» та ін. Більшість психологів вважає, що психологічне здоров'я або хворобу дитини нерозривно пов'язані також зі стилем батьківського виховання, залежить від характеру взаємовідносин батьків та дітей. Так, наприклад, А. Багадуїн виділяє демократичний, контрольований і змішаний стилі батьківського виховання. Демократичний стиль характеризується високим рівнем сприйняття

дитини, добре розвиненим вербальним спілкуванням з дітьми, вірою в самостійність дитини в поєднанні з готовністю допомогти йому у разі потреби. У результаті такого виховання діти відрізняються вмінням спілкуватися з однолітками, активністю, агресивністю, прагненням контролювати інших дітей (причому не піддаються контролю), хорошим фізичним розвитком. При контролюючому стилі виховання батьки беруть на себе функцію контролю за поведінкою дітей: обмежують їх діяльність, але пояснюють суть заборон. У цьому випадку дітям бувають притаманні такі риси, як послухаємость, нерішучість, неагресивність. При змішаному стилі виховання діти найчастіше характеризуються як слухняні, емоційно чутливі, неагресивні, нецікаві, з бідної фантазією.

У зв'язку з тим, що саме в дошкільному віці найбільш часто зустрічаються діти, які страждають різними психологічними захворюваннями, досить актуальною є проблема психопрофілактики психологічного стану здорових дітей-дошкільнят. Безумовно, найкращим профілактичним засобом є добрі стосунки батьків з дітьми, розуміння батьками внутрішнього світу своєї дитини, його проблем і переживань, вміння поставити себе на місце своїх дітей.

Особливості психологічного здоров'я дітей в молодшому шкільному дитинстві

Якщо розуміти психологічне здоров'я як наявність динамічної рівноваги між індивідом і середовищем, слід вважати його критерієм гармонію між дитиною та соціумом. Молодший шкільний вік є критичним як з точки зору психології ("криза семи років"), так і з точки зору медицини (зростає ризик виникнення психосоматичної патології та нервово-психічних зривів). Об'єктивна кризова ситуація розвитку в цьому віці супроводжується складним комплексом власних переживань дитини.

Тому психологічне вивчення умов, що сприяють сприятливому або ускладненого розвитку емоційної сфери дитини молодшого

шкільного віку, являє собою важливу наукову задачу. Для емоційного благополуччя дитини молодшого шкільного віку залишається надзвичайно важливим, чи відчуває він у родині, що його люблять, значущий він для батьків чи ні, як він сам ставиться до батьків. Тільки (або майже тільки) сім'я здатна дати дитині повноцінне психологічне здоров'я, зрозуміло, сім'я повноцінна. Взаємини між батьками і дітьми завжди тісно пов'язані з характером взаємин і психологічним здоров'ям самих батьків, способом життя сім'ї, здоров'ям, благополуччям, її щастям.

Емоційне благополуччя, як і рівне і щасливе дитинство, можливо тільки в щасливому будинку. Найбільше благополуччю дитини сприяє доброзичлива атмосфера і така система сімейних взаємин, що дає почуття захищеності і одночасно стимулює і направляє його розвиток.

Вступ до школи і початок навчання – серйозні моменти в житті молодшого школяра. У багатьох учнів інтенсивність навчання провокує напруженість, стомлюваність, невпевненість, незадоволення. Гостро переживаються дітьми невдачі в школі. А причина (часто) – це відставання в розвитку психічних процесів, що може привести надалі до цілого комплексу проблем, до психічних травм, формуванню негативних рис характеру і т. п.

Наявність достатньо високого процентного кількості дітей з високим рівнем тривожності, пов'язаної зі страхами ситуації перевірки знань, самовираження, невідповідності очікуванням оточуючих свідчить про тенденції порушення «гармонії рівноваги між дитиною та соціумом». Отже, слід припускати, що в учнів будуть виникати проблеми в психологічному, а в подальшому і в психічному здоров'ї, як стані

благополуччя.

Для учня початкової школи головною фігурою соціуму, в який він потрапляє з початком навчання, є педагог. Це вказує на необхідність

більш пильної уваги не лише до формування педагогічних функцій і умінь, але і особистісним особливостям вчителя.

Один з найбільш перспективних шляхів оптимізації взаємин учнів і педагогів – це застосування активних групових (гральних) методів у роботі.

Повноцінний прояв рухової активності людини неможливий без хороших показників її фізичного здоров'я та тілесного благополуччя. У випадку дослідження взаємозв'язку між руховою активністю та психічним благополуччям старших дошкільників не зовсім доречно вивчати цілісність тілесного аспекту проблем, нами було опрацьовано чимало діагностичного інструментарію, який буде корисний практикам закладів дитячої освіти.

Результати за методами на визначення фізичного розвитку та тілесного благополуччя можуть використовуватися для перевірки фізичних характеристик здоров'я дітей, що дає змогу забезпечити контроль валідності при формуванні вибірки для дослідження взаємозв'язку між руховою активністю ще та психічним здоров'ям дошкільників. Завдяки ним можна констатувати наявність або відсутність вад здоров'я у дітей.

Для визначення рівня фізичного здоров'я кожної дитини У дошкільному навчальному закладі проводять відповідний моніторинг стану здоров'я. Це системний збір та обробка інформації щодо морфологічного розвитку дитячого організму, який відзначається у листку здоров'я [17].

Аналіз листків здоров'я дітей дає змогу проаналізувати групу здоров'я, фізкультурну групу та діагноз досліджуваних, окрім того, сюди вміщують результати антропометричного дослідження. Нормативно визначеної форми заповнення цього документу не існує. Відповідний бланк видається інструктором з фізкультури заповнюються

на початку року прізвище ім'я по батьковій дитини, дата народження, група здоров'я, фізкультурна група та діагноз [34; 37]

Зазвичай позначки фахівця трактують наступним чином. До першої групи здоров'я та основною фізкультурної групи відносяться діти, які не мають морфологічних відхилень та є повністю здоровими. Другу групу здоров'я складається діти групи «ризик»—діти з ризиком виникнення хронічною патології та ті, що часто чотири і більше разів на рік хворіють. Сидіти з функціональними відхиленнями, Обумовленими ступенем морфологічної зрілості органів та систем; діти першого року життям зайобтяженим акушерським і генеалогічним анамнезом; діти, які часто хворіють, або ті, які тяжко перехворіли з несприятливим перебігом реабілітаційного періоду та інші.

Третя, четверта і п'ята групи здоров'я та спеціальна фізкультурна група охоплює дітей, які мають серйозні відхилення у стані здоров'я. Крім того, з метою диференційованого підходу до процесу фізичного виховання та з огляду на стан здоров'я і фізичний розвиток дітей відносять до такої групи фізичного виховання, Як: основна; підготовча; спеціальна.

До основної групи відносять дітей без відхилень у стані здоров'я або тих, які мають незначні відхилення тато стати фізична підготовленість. Заняття з фізичної культури з цими дітьми проводять відповідно до програми в повному обсязі.

До підготовчих групи відносять діти, які мають відхилення останнє здоров'я та достатньо фізично підготовлені, А також дітей – реконвалісцентів – той, хто одужує. Заняття з фізичної культури для таких дітей проводять згідно з програмою, але з обов'язковим дотриманням принципів поступовості та наступності [11; 17; 27; 39]

До спеціальної групи відносять діти, які мають значні відхилення останнє здоров'я тимчасового або постійного характеру. Заняття з фізичної культури проводить з ними за спеціально

розробленими програмами. Сприяти виникненню не регламентованій діяльності – рухливим іграм, самостійній руховій активності дітей. Проводити сюжетні комплекси під час ранкової гімнастики, фізкультурних занять у вигляді пішоходного переходу до парку, лісу, річки з використання природного матеріалу. Залучати малорухливий дітей до діяльності, яка сприяє розвитку інтересу до ігор та фізичних прав. Проводити індивідуальну роботу з хворобливими дітьми, дошкільниками, що мають вади фізичного розвитку щодо закріплення програмного матеріалу, рухливі ігри з використанням елементів релаксації і дихальних вправ. Проводити індивідуальну роботу з дітьми, що мають низький рівень психічного благополуччя, ігри та вправи для розвитку уваги, пам'яті, мислення, соціалізація та емпатії, ігри та вправи з елементами психологічного розвантаження. Проводити індивідуальну роботу з дітьми, які відстають у розвитку основних рухів. Доводити до відома батьків питання щодо психічного благополуччя дітей, засвоєння основних рухів, рівня їх рухової активності.

ВИСНОВКИ

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури охарактеризовано психічний розвиток дитини дошкільного віку. Соціалізація особистості в дошкільному дитинстві є процесом становлення особистості у взаємодії із соціальним світом. Поступово опановуючи систему соціальних зв'язків, дитина активно засвоює соціокультурний досвід через суб'єктивне пізнання суспільного довкілля. Дитина конструює образ соціального світу. Соціалізація в дошкільному віці відбувається під час взаємодії дитини з її соціальним оточенням. Вся система соціальних зв'язків є підґрунтям для засвоєння дошкільником суспільного досвіду. В дошкільному віці конструюється образ соціального світу. Соціальний розвиток особистості – це взаємопов'язаний процес соціалізації. З одного боку, він містить засвоєння соціокультурного досвіду. Він відбувається учез засвоєння правил, норм, способів поведінки, еталонів поведінки людей у соціумі. З іншого – розвиває індивідуальне «Я» дитини. Індивідуальність надає певної здатності гармонійно й ефективно адаптуватися до динамічних умов соціального середовища. Засвоєння соціального досвіду передбачає залучення дошкільника до соціальної дійсності. Життєвий та соціальний досвід особистості охоплює певні пізнавально-практичні надбання, які дитина самостійно набуває в різних життєвих ситуаціях.

2. Розкрито сутність гендерної ідентичності в психологічній літературі. На становлення гендерної ідентичності впливають різні чинники – як біологічні, так і соціальні. Несприятлива ситуація розвитку може спровокувати виникнення різних відхилень у становленні гендерної ідентичності. В основі гендерної ідентичності полягає статеві ідентичність, яка формується на прикінці раннього віку. У дитини в 5–6 років можуть спостерігатися відхилення у статевій ідентифікації. Виділяють ряд ознак, за які є маркерами наявності проблем у

становленні статевої ідентичності. Наприклад, це може бути перевага у виборі дітьми іграшок та ігор. Або вибір ролей у групових іграх, які не відповідають статі дитини. Яскраво виражене прагнення не тільки спілкуватися з представниками протилежної статі, але і наслідувати їх у всьому. Якщо дитина виражає прагнення змінити зовнішність і одяг за стандартами «іншої статі». Або виявляє прагнення до спільності з протилежною статтю в продуктах фантазії і творчості. Якщо дитина говорить про незадоволеність своєю соціальною роллю і відповідними статі ступенями поведінкової волі. Через пізнання моральних вимог, норм, правил поведінки і відбувається формування гендерної ідентичності у дошкільників. Мають велике виховне значення зразки поведінки, які діти переймають від дорослих шляхом наслідування. Завдання вихователя полягає в прищеплюванні підростаючій особистості відповідні до своєї статі способи поведінки. Гендерна освіта і гендерне виховання здійснюються в спільній праці разом із родиною.

3. Проаналізовано психологічні фактори формування гендерної соціалізації дитини дошкільного віку. Гендерна ідентичність це новоутворення дошкільного віку. В літературі її розглядають як продукт соціального конструювання. Гендерна ідентичність характеризує особистість з боку її належності до чоловічої чи жіночої групи. Вона характеризує реальне оволодіння особистістю відповідної ролі. Вказує на сформованість певного рівня статевої самосвідомості і статевої ідентифікації. До структурних елементів гендерної ідентичності особистості відносять гендерні уявлення, гендерну самооцінку, способи поведінки, які репрезентуються і реалізуються в середовищі як гендерні еталони, гендерні ролі. Дошкільний вік є важливим періодом статеворольового розвитку дошкільнят. Це період становлення гендерної ідентичності. Гендерна ідентичність дітей 5–6 років константна. В цьому віці дошкільники обох статей усвідомлюють, що їх стать постійна і незмінна. Хлопчик буде чоловіком, а дівчинка, коли

виросте, буде жінкою. Старші дошкільники не тільки правильно відповідають на питання ким ти будеш, коли виростеш, чоловіком чи жінкою», але і аргументують свою відповідь. У старшому дошкільному віці закладається система статевої ідентичності. Ця система характеризується єдністю свідомості та поведінки. В процесі гендерного виховання дітей враховують статева приналежність, тип статевої поведінки дитини, а також рівень сформованості гендерної ідентичності.

4. Охарактеризовано методи дослідження формування гендерної соціалізації в дошкільному віці. Дошкільний період є сенситивним для формування гендерних уявлень. Дошкільники інтенсивно засвоюють моделі статевої -рольової поведінки. В цей період формується гендерна самосвідомість, відбувається первинна, і частково і вторинна ідентифікація. Формування гендерних уявлень здійснюється у процесі соціалізації за допомогою механізмів ідентифікації, імітації та наслідування. Гендерна соціалізація відображає систему знань особистості дитини про себе як представника певної статі. Через гендерну соціалізацію дитиною засвоюються уявлення про чоловічі та жіночі ролі. Завдяки сформованим гендерним уявленням особистість набуває індивідуального гендерного досвіду. Це проявляється в поведінці та емоційних виявах особистості. В процесі гендерної соціалізації дитиною засвоюються гендерні ролі. В дошкільному віці відбувається диференціація гендерних ролей. Діти не лише вибирають різні іграшки, але й по-різному в них граються. Для хлопчиків здебільше це рухова активність, енергійна зміна діяльності; для дівчаток – це спокійне спілкування. У дошкільний період з'являється ще один інститут гендерної соціалізації – дошкільний навчальний заклад. Цей факт дозволяє розширити та вдосконалити процес диференціації гендерних ролей.

5. Проаналізовано способи оптимізації засобів гендерної соціалізації у дітей дошкільного віку. У дошкільному дитинстві розпочинається етап вторинної статевої ідентифікації. Дитина усвідомлює своє соціальне призначення і набуває форм відповідної поведінки в суспільстві. У процесі особливої гендерної соціалізації актуальності набуває проблема гендерного виховання. Відбувається засвоєння дитиною знань про соціальні особливості життєдіяльності представників обох статей. Дитина навчається того, що чоловіки і жінки різняться між собою як за біологічними ознаками, так й за особливостями виконання ролей у сім'ї та суспільстві. Ці знання допомагають дитині в усвідомленні та прийнятті своєї статевої належності. Навчають опануванню й реалізації, відповідних її статі, соціальних ролей і форм поведінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. А Грицишина Т. І. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку як соціально-педагогічна проблема [Текст] / Т. І. Грицишина // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2016. – № 12 (55). – С. 12–15.
2. Б Михальська С. А. Соціальна ситуація розвитку дитини дошкільного віку / Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – 2017. - № С. 292 – 299.
3. В Шаграева О. А. Детская психология : теоретический и практический курс : учеб. пособ. для студ. вузов [Текст] / О. А. Шаграева. – М. : Владос, 2001. – 368 с.
4. Права людини: Міжнародні договори України. – Декларації. Документи. - 2-е вид. - К: Юрінформ, 1992.- 199 с.
5. Наказ МОН України № 839 від 10 вересня 2009 року «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту»
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2006 р. N 1834 «Про затвердження Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року.»
7. Кікінежді О.М., Говорун Т.В., Міщенко О.О. Гендерне виховання дошкільнят: Навчальний посібник. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2011. — 192 с.
https://lib.iitta.gov.ua/6174/1/Doshkilniata_Kikinezhdi_ostatochnuj.pdf
8. Бендас, Т. В. Гендерная психология : учеб. пособ. / Т. В. Бендас. – СПб. : Питер, 2005. – 431 с.
9. Клещина, И. С. Самореализация личности и гендерные стереотипы [Электронный ресурс] / И. С. Клещина // Психологические проблемы самореализации личности / под ред. А. А. Реана, Л. А. Коростылевой. – СПб., 1998. – Вып. 2. – С. 188– 202. – Режим доступа : <http://herzen-aspirant.narod.ru/people/klyotsina.html>.
10. Малкович, М. Психологічні особливості батьківської та материнської ідентичності / М.Малкович // Збірник наукових праць Інституту психології ім . Г. С. Костюка НАПН України . – 2010. – Том XII, частина 7.– С. 290–301.
11. Палій, А. Диференціальна психологія : курс лекцій / А. А. Палій. – Івано- Франківськ: ВДВ ЦІТ Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника, 2007. – 474с.